

Academic Focus
กรกฎาคม 2561

สารบัญ

บทนำ	1
นิยามของผู้สูงอายุและสังคมผู้สูงอายุ	2
สถานการณ์ผู้สูงอายุในต่างประเทศ	3
แนวทางการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ	6
สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย	8
ตัวอย่างและแนวทางการรับมือสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย	11
บทสรุปและความเห็นของผู้ศึกษา	14
บรรณานุกรม	16

สังคมผู้สูงอายุ กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจะพบว่า การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก สะท้อนให้เห็นว่าโลกเราในปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้น จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ เช่น นโยบายการคุมกำเนิด การใส่ใจดูแลสุขภาพที่มากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการแพทย์ที่ทำให้คนอายุยืนขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม และทัศนคติ ภายใต้ยุคแห่งการแข่งขันที่ทำให้ผู้หญิงมีการแต่งงานช้าและปริมาณการแต่งงานลดลง ส่งผลให้อัตราการเกิดของประชากรน้อยลง ขณะที่อายุขัยเฉลี่ยของผู้สูงอายุกลับสูงขึ้น โดยในปัจจุบันรัฐบาลทั่วโลก ต่างให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าว อีกทั้งยังสนับสนุนการจ้างงานผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ซึ่งในหลาย ๆ ประเทศก็ได้มีการออกกฎหมายสนับสนุนการจ้างงานผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับประเทศไทยที่เมื่อต้น พ.ศ. 2560 รัฐบาลได้ออกกฎหมายสนับสนุนให้บริษัทที่จ้างผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป เข้าทำงาน และให้หน่วยงานเอกชนสามารถใช้สิทธิยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลได้ถึงร้อยละ 100 ของเงินที่จ่ายให้แก่ลูกจ้างสูงอายุ (ประชาชาติธุรกิจ, 2561) ทั้งนี้ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ได้ระบุถึงการจ้างงานผู้สูงอายุทั่วโลกที่มีอายุตั้งแต่ 60-69 ปี โดยพบว่าประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีการจ้างงานผู้สูงอายุมากที่สุด ร้อยละ 50.6 ตามด้วยประเทศเกาหลีใต้ และประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งเมื่อไม่นานมานี้ บริษัทอีคอมเมิร์ซที่ใหญ่ที่สุดในโลกในจีนอย่าง Alibaba ยังได้ประกาศรับสมัครงานนักวิจัยอาวุโสซึ่งต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 60 ปีขึ้นไป เพื่อทำงานในเว็บซื้อขายสินค้าออนไลน์ ซึ่งผลปรากฏว่าภายใน 24 ชั่วโมง ทางบริษัทได้รับใบสมัครถึง 1,000 ใบ โดยการเคลื่อนไหวทางธุรกิจของ Alibaba ครั้งนี้เกิดขึ้นเพื่อรองรับสังคมสูงอายุในประเทศจีนที่มีจำนวนถึง 230 ล้านคน คิดเป็นเกือบร้อยละ 17 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และคาดว่าจะมีจำนวนทั้งสิ้น 480 ล้านคน ภายใน พ.ศ. 2593 (BTL Bangkok, 2561)

เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์

สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
<http://www.parliament.go.th/library>

สำหรับประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ซึ่งคาดว่าจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า โดยสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วดังกล่าวย่อมหมายถึงภาระของรัฐ ชุมชน และครอบครัว ในการดูแลสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการย้งชีพ รวมถึงการดูแลเกี่ยวกับการอยู่อาศัยที่เหมาะสมที่จะต้องสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะต้องร่วมมือกันในการแก้ปัญหาเพื่อรองรับสถานการณ์ผู้สูงอายุตลอดจนทำความเข้าใจและส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งภาวะสังคมสูงอายุนั้นไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลหรือภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อวงกว้างไปจนถึงระดับประเทศและระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจ ดังนั้น นับจากนี้ไปการปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อช่วยให้ประเทศไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจระยะยาวควรรวมประเด็นผู้สูงอายุเข้าไปอยู่ภายใต้นโยบายเหล่านั้นด้วย

นิยามของผู้สูงอายุและสังคมผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้นิยามว่า “ผู้สูงอายุ” คือ ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิงซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (60+) โดยเป็นการนิยามนับตั้งแต่อายุเกิด ส่วนองค์การอนามัยโลกยังไม่มีการให้นิยามผู้สูงอายุ โดยมีเหตุผลว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีการนิยามผู้สูงอายุต่างกัน ทั้งนี้ตามอายุเกิดตามสังคม (Social) วัฒนธรรม (Culture) และสภาพร่างกาย (Functional Markers) เช่น ในประเทศที่เจริญแล้วมักจัดผู้สูงอายุนับจากอายุ 65 ปีขึ้นไป หรือบางประเทศอาจนิยามผู้สูงอายุตามอายุกำหนดให้เกษียณงาน (อายุ 50 หรือ 60 หรือ 65 ปี) หรือนิยามตามสภาพของร่างกาย โดยผู้หญิงสูงอายุอยู่ในช่วง 45-55 ปี ส่วนชายสูงอายุ อยู่ในช่วง 55-75 ปี สำหรับประเทศไทย “ผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติ ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 หมายถึง “บุคคล” ซึ่งมีอายุเกินกว่าหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ส่วนคำว่า “สังคมผู้สูงอายุ” องค์การสหประชาชาติ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society หรือ Aging Society) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) และระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-Aged Society) โดยให้นิยามของระดับต่าง ๆ ซึ่งทั้งประเทศไทย รวมทั้งประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกใช้ความหมายเดียวกันในนิยามของทุกระดับของสังคมผู้สูงอายุ ดังนี้

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คือ การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปรวมทั้งเพศชายและเพศหญิงมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี เกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ

สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ คือ เมื่อประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 หรือประชากรอายุ 65 ปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 14 ของประชากรโดยรวมทั้งหมดของทั้งประเทศ

Super-Aged Society คือ สังคมที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ อย่างไรก็ตาม ทุกประเทศทั่วโลกมีการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาแตกต่างกันตามความเจริญมั่งคั่ง ซึ่งมีผลต่อสุขภาพและการมีอายุยืนของประชาชน (ฉัฐพร โยเหลา, 2560)

สถานการณ์ผู้สูงอายุในต่างประเทศ

ปัจจุบันจะพบว่านานาประเทศทั่วโลกต่างกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และมีแนวโน้มจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในอีกไม่ช้า นับว่าเป็นความท้าทายที่แทบทุกประเทศทั่วโลกต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งนี้ ประเทศพัฒนาแล้วจะมีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วกว่าประเทศกำลังพัฒนา โดยประเทศในแถบยุโรปส่วนใหญ่ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตามมามากหลายประเทศในเอเชีย ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศสิงคโปร์ รวมถึงประเทศไทย โดยที่ประเทศสิงคโปร์มีส่วนของผู้สูงอายุใกล้เคียงกับประเทศไทย และแม้ว่าประเทศสิงคโปร์จะเตรียมแผนรับมือกับความท้าทายดังกล่าวตั้งแต่เนิ่น ๆ แต่ยังคงต้องเผชิญกับปัญหาการมีบุตรน้อยลงและผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังมากขึ้น ส่วนประเทศเกาหลีใต้ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่มีการรองรับที่เป็นรูปธรรมและผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีฐานะยากจน ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าสู่สังคมสูงอายุมานาน และขณะนี้มีการวิจัยตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปถึงประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุเต็มทีและเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกว่าประเทศญี่ปุ่นมีประชากรสูงอายุเป็นสัดส่วนสูง โดยในบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้วประเทศญี่ปุ่นแซงหน้าไปมาก ดังตารางที่ 1 (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นยังมีระบบบำนาญแห่งชาติเป็นระบบขั้นพื้นฐานครอบคลุมประชาชนช่วงวัยทำงานทุกคน รวมถึงมีมาตรการกระตุ้นการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยออกกฎหมายห้ามกำหนดข้อจำกัดทางอายุเป็นเงื่อนไขในการจ้างงาน รวมถึงขยายอายุเกษียณเป็น 65 ปี พร้อมนำระบบการจ้างงานต่อเนื่องหลังเกษียณมาใช้ ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ เช่น ระบบการขับขี้อัตโนมัติและหุ่นยนต์พยาบาล เพื่อช่วยให้คนสูงอายุสามารถทำงานได้ง่ายขึ้น จนทำให้องค์กรระหว่างประเทศอย่างเช่นกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) มองว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศต้นแบบที่ดีสำหรับประเทศในเอเชียที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ของญี่ปุ่นในการปรับตัวและรับมือกับความท้าทายในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (พูนสิทธิ์ ว่องธวัชชัย, 2561)

ขณะที่ในภูมิภาคอาเซียนซึ่งมีสมาชิก 10 ประเทศ ทุกประเทศล้วนมีแนวโน้มของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นกัน โดยในพ.ศ. 2559 (ตารางที่ 2) พบว่ามีประเทศสมาชิก 3 ประเทศได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้ว ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 18.7) ประเทศไทย (ร้อยละ 16.5) และประเทศเวียดนาม (ร้อยละ 10.7) สำหรับประเทศที่กำลังจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอีก 2-3 ปีข้างหน้า ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย (ร้อยละ 9.5) ประเทศเมียนมา (ร้อยละ 9.2) (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) อย่างไรก็ตาม จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรดังกล่าว ส่งผลให้ผู้นำระดับโลกในภูมิภาคต่าง ๆ รวมไปถึงนักธุรกิจและนักลงทุนในภาคธุรกิจต่างให้ความสนใจ และได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ทิศทางแนวโน้มสถานการณ์ด้านประชากรเพื่อนำไปสู่การวางแผน กำหนดแนวทางเพื่อลดผลกระทบ ตลอดจนยุทธศาสตร์และวิธีรับมือกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรดังกล่าวเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

	When proportion of 65+ years old reaches			Years taken	
	7%	14%	20%	7% -> 14%	14% -> 20%
Korea	2000	2018	2026	18	8
U.S.	1942	2013	2028	71	15
Germany	1932	1972	2012	40	40
Japan	1970	1994	2006	24	12
U.K.	1929	1976	2021	47	45
France	1864	1979	2020	115	41
Italy	1927	1988	2007	61	19
Sweden	1887	1972	2012	85	40

International comparison of the years taken to move into the aged society

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ

ที่มา: ตารางเปรียบเทียบการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ. โดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป., <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/05-01.html>

ประเทศ	ค.ศ. 1999*		ค.ศ. 2016	
	จำนวนประชากรทั้งหมด (พันคน)	ร้อยละของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป	จำนวนประชากรทั้งหมด (พันคน)	ร้อยละของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป
สิงคโปร์	3,823	10.5	5,697	18.7
ไทย	61,974	9.6	68,147	16.5
เวียดนาม	79,400	8.6	94,444	10.7
อินโดนีเซีย	208,644	7.2	260,581	8.5
เมียนมา	47,107	7.1	54,363	9.2
มาเลเซีย	22,899	6.1	30,752	9.5
ลาว	5,256	5.4	6,918	6.1
ฟิลิปปินส์	76,285	5.0	102,250	7.4
กัมพูชา	11,928	4.9	15,827	6.9
บรูไน	324	4.0	429	8.1

*ค.ศ. 1999 เป็นปีที่อาเซียนมีสมาชิกครบ 10 ประเทศ

แหล่งข้อมูล: UN, 2016

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรรวมและสัดส่วนประชากรสูงอายุของประเทศสมาชิกอาเซียน ในปี ค.ศ. 1999 และ 2016

ที่มา: รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ 2559. โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561,

http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1512367202-108_0.pdf

จากสถิติข้างต้นจะพบว่า ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เร็วกว่าประเทศอื่น ๆ ตามมาด้วยประเทศอิตาลี ประเทศเยอรมันและประเทศสวีเดน ขณะที่ในอาเซียนเองก็พบว่าหลายประเทศได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย และประเทศเวียดนาม สะท้อนให้เห็นว่านับจากนี้ไปสังคมผู้สูงอายุจะกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทั่วโลกต้องเผชิญ ไม่เพียงแต่เฉพาะในประเทศญี่ปุ่นที่กำลังเผชิญปัญหาดังกล่าวอย่างหนักในขณะนี้ ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลก (WHO) กำลังพยายามสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและกระตุ้นเตือนให้ทั่วโลกรีบรับมือ ด้วยการเผยแพร่ข้อเท็จจริงโดยสังเขปไว้ 10 ประการ คือ

1. ปัจจุบันจำนวนประชากรผู้สูงอายุของโลกสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยจำนวนประชากรผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจาก 900 ล้านคน ในปี 2015 เป็น 2,000 ล้านคน ในปี 2050 (จากร้อยละ 12 เป็นร้อยละ 22 ของจำนวนประชากรโลกทั้งหมด)

2. มีหลักฐานยืนยันน้อยมากว่าผู้สูงอายุในปัจจุบันนี้มีสุขภาพดีกว่าคนรุ่นพ่อแม่ และสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุในประเทศที่มีรายได้สูง ที่ต้องการความช่วยเหลือในการทำกิจวัตรหลักประจำวัน ลดลงเพียงเล็กน้อยในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา

3. ความเสื่อมโทรมทางสุขภาพที่ปรากฏมากที่สุดในผู้สูงอายุนั้นไม่ใช่โรคติดต่อ โดยผู้สูงอายุในประเทศที่มีรายได้ปานกลางและต่ำ มีแนวโน้มว่าจะประสบภาวะด้านโรคร้ายไข้เจ็บมากกว่าประเทศที่ร่ำรวย โรคที่เป็นสาเหตุหลักของการเสียชีวิต ได้แก่ โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง โรคเรื้อรังเกี่ยวกับปอด และโรคที่เป็นสาเหตุทำให้สมรรถภาพร่างกายเสื่อมถอยคือ ปวดหลังปวดคอ ซึมเศร้า เบาหวาน สมองเสื่อม ข้อเสื่อม

4. ในเรื่องของสุขภาพไม่มีผู้สูงวัยที่เป็นตามแบบฉบับ โดยที่ความชราทางชีวภาพแม้ว่าจะมีความสัมพันธ์กับอายุของคน ๆ นั้นก็จริง แต่ก็เพียงแค່หลวม ๆ คนสูงอายุนั้นบางคนยังคงมีลักษณะทางกายภาพ และจิตใจ ใกล้เคียงกับคนวัยยี่สิบหลาย ๆ คน ในขณะที่บางคนก็อาจมีสุขภาพที่เสื่อมถอยตั้งแต่อายุน้อย

5. สุขภาพดีในผู้สูงอายุไม่ได้เกิดจากการสู่ม แม้ตัวแปรด้านสุขภาพของผู้สูงอายุมักมาจากกรรมพันธุ์ แต่ในกรณีส่วนใหญ่มักเกิดจากการสภาวะแวดล้อมทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ

6. การเหยียดอายุในปัจจุบันกล่าวได้ว่าแผ่ขยายมากกว่าการเหยียดทางเพศและผิว ไม่ว่าจะเป็นการเลือกปฏิบัติ การมีอคติ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของสุขภาพและการรักษาพยาบาลที่อาจจะเสื่อมถอยลง

7. ในการดำเนินงานเกี่ยวกับสาธารณสุขที่ครอบคลุม จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดพื้นฐานในการยกระดับเรื่องสังคมสูงอายุ และสุขภาพ โดยจากที่เคยมองว่าค่าใช้จ่ายในเรื่องของการดูแลสุขภาพและประกันสังคมเป็นความสิ้นเปลืองทางสังคม ให้เปลี่ยนความคิดเสียใหม่ว่าแท้จริงแล้วคือการลงทุนที่คุ้มค่าในระยะยาวเพื่อทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มคนที่สามารถช่วยตนเองและสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศได้ต่อไป

8. ระบบสุขภาพจำเป็นต้องทำให้สอดคล้องกับความต้องการของประชากรสูงอายุ โดยมีการดูแลแบบที่มีผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางและบูรณาการ ตลอดจนการคงไว้ซึ่งศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจุบันน่าจะกล่าวได้ว่าระบบสุขภาพทั่วโลกยังคงไม่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ

9. ในศตวรรษ 21 ทุกประเทศต้องมีระบบบูรณาการในการดูแลรักษาพยาบาลระยะยาว

10. การเข้าสู่สังคมสูงวัยด้วยสุขภาพที่ดีเป็นเรื่องของทุกระดับทุกภาคส่วนของภาครัฐบาล ยกตัวอย่างเช่นการมีนโยบายและมาตรการเกี่ยวกับการส่งเสริมสภาพแวดล้อมด้านการจ้างงานให้มีความหลากหลายด้านอายุ การเข้าถึงที่อยู่อาศัยและระบบคมนาคมที่ปลอดภัย ตลอดจนการป้องกันไม่ให้ผู้สูงอายุยากจน ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของประเด็นและแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมากขึ้น เพื่อการไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (WHO, 2017)

จากแนวทางที่องค์การอนามัยโลกได้ให้ไว้ นั้น นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่นานาประเทศต้องตระหนักยอมรับ และพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ดังกล่าวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งในขณะนี้ก็เป็นอีกหนึ่งเรื่อง ที่รัฐบาลแทบทุกประเทศจำเป็นต้องนำมาพิจารณาและใส่ไว้ในแผนขับเคลื่อนประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว ซึ่งหากว่าประเทศใดก็ตามสามารถดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ดี และทำให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้มากเท่าไร ก็จะยิ่งทำให้ครอบครัวหรือแม้แต่รัฐบาลเองก็สามารถลดภาระรายจ่ายทางการเงินได้มากเท่านั้น ขณะเดียวกันยังเป็นการช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ส่งเสริมกำลังสำคัญในการผลิต และผลักดันเศรษฐกิจให้โตยิ่งขึ้นได้อีกด้วย

แนวทางการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ

จากการศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่า นโยบายต่าง ๆ ที่ต่างประเทศนิยมนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางเตรียมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุและอาจจะเป็นประโยชน์ต่อไทย สามารถสรุปดังนี้

1. การขยายอายุเกษียณ เป็นนโยบายที่สามารถทำได้ในระยะสั้น แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ถาวร โดยจากงานศึกษาของ Ariyasajjakorn and Manprasert (2014) พบว่าสามารถเลื่อนผลกระทบต่อการชะลอตัวของเศรษฐกิจไทยออกไปได้ประมาณ 10 ปี ทั้งนี้ หลายประเทศใช้นโยบายนี้เพื่อเพิ่มจำนวนคนวัยทำงาน ซึ่งช่วยบรรเทาผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ โดยประเทศสิงคโปร์เพิ่มอายุเกษียณจาก 65 เป็น 67 ปี และประเทศเกาหลีใต้จะขยายอายุเกษียณจาก 55 เป็น 60 ปี ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นจะให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานได้จนถึงอายุ 65 ปี จากเดิมเพียง 62 ปี ภายใน พ.ศ. 2568

2. การสนับสนุนให้บริษัทจ้างงานผู้สูงอายุ เป็นนโยบายที่ช่วยสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งสำหรับประเทศสิงคโปร์รัฐบาลได้ให้เงินสนับสนุนแก่บริษัทที่จ้างผู้สูงอายุให้ทำงานต่อ พร้อมกับเงื่อนไขที่ว่าลูกจ้างต้องเข้าร่วมกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (Central Provident Fund) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวยังคงไม่ครอบคลุมสำหรับกลุ่มที่ประกอบอาชีพอิสระ นอกจากนี้ ทางกรยังให้เงินสนับสนุนการสร้างสภาพแวดล้อมในที่ทำงานให้เอื้อต่อผู้สูงอายุด้วย เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น ที่สนับสนุนให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุโดยจัดตั้งองค์กร “Silver Human Resources Center” เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทำงานช่วงสั้นลง

หรือทำงานที่เบาและง่าย สำหรับประเทศไทยภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานผู้สูงอายุ (Smart Job Center) เพื่อส่งเสริมให้มีการทำงานและมีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลได้ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้แก่บริษัทที่จ้างผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งต้องมีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท อย่างไรก็ตาม แรงงานสูงอายุกลุ่มนี้มีเพียง 3 แสนคน หรือ ร้อยละ 2.9 ของผู้สูงอายุทั่วประเทศ นโยบายนี้จึงเป็นเพียงแค่การช่วยเหลือแรงงานเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยโดยไม่ได้สนับสนุนให้มีการนำทักษะและประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างที่หลายประเทศทำกันเท่าใดนัก

3. การเพิ่มทักษะและจัดหางานให้เหมาะสมกับแรงงาน เป็นอีกนโยบายที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้และยกระดับผลผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว ซึ่งสามารถทำได้ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบตลอดช่วงอายุ ซึ่งโดยมากมักได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ “Senior Work Program” ในประเทศญี่ปุ่น และ “Skills Future Program” ในประเทศสิงคโปร์ ที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์พัฒนาทักษะเพิ่มเติม ควบคู่กับการจัดหางานที่เหมาะสมให้แก่แรงงาน สำหรับประเทศไทยขณะนี้ภาครัฐมีโครงการฝึกอบรมแรงงานสูงอายุเพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นและมีการคุ้มครองทางสังคมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้

4. การยกระดับคุณภาพชีวิต นับว่าเป็นอีกหนึ่งความจำเป็นที่จะต้องวางแผนตั้งแต่เนิ่น ๆ โดยที่ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดสรรรายได้และรายจ่ายอย่างสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้หลังวัยเกษียณผ่านการจัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ภาคเอกชนก็มีส่วนช่วยพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อรองรับสังคมสูงวัย อาทิ ในประเทศเกาหลีใต้และประเทศญี่ปุ่นที่คิดค้นหุ่นยนต์สำหรับดูแลผู้สูงอายุ ทำให้ผู้ดูแลที่เป็นผู้หญิงหรืออยู่ในวัยทำงานสามารถกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างหมดห่วง รวมทั้งมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ทุกวัยสามารถใช้ร่วมกันได้ (Universal Design) สำหรับประเทศไทย ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ค่อนข้างจำกัดส่วนใหญ่จะเป็นโรงพยาบาลหรือศูนย์บริการทางการแพทย์ที่อยู่ไกลจากบ้าน หรือยังไม่มีรถโดยสารในการเดินทางไปต่างสถานที่ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมีความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการจากส่วนกลาง

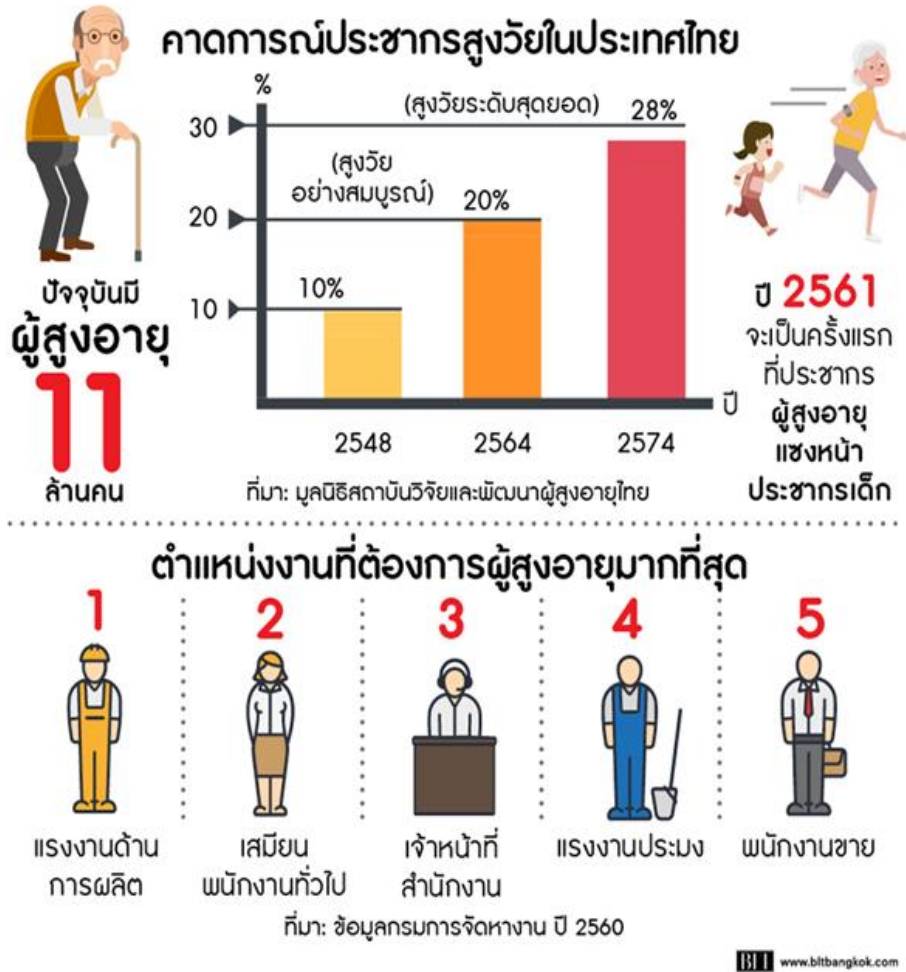
5. การมีส่วนร่วมและประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน นับว่าเป็นอีกแนวทางที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ จะเห็นได้ชัดจากประเทศสิงคโปร์ที่มีแผนนโยบายแห่งชาติเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยเริ่มวางแผนเตรียมตัวมานานกว่า 50 ปี และมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนนโยบายที่มีทิศทางสอดคล้องกันระหว่างกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญอย่างมากที่ประเทศไทยต้องพัฒนาต่อไป ทั้งระบบบำนาญจะต้องยืดหยุ่นและสอดคล้องกับแนวโน้มนโยบายด้านแรงงาน ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปยังภาระการคลังในการดูแลสวัสดิการและรักษาพยาบาลอีกด้วย (ธนภรณ์ จิตตินันท์ และณคนางค์กุลนาถศิริ, 2560)

จากนโยบายข้างต้นที่กล่าวมา กล่าวได้ว่าเป็นกุญแจสำคัญที่หลายประเทศเลือกที่จะนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งในส่วนของรายละเอียดนั้นอาจแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยแม้ว่าได้มีการเปิดตัวมาตรการสำหรับรองรับสังคมผู้สูงอายุและสนับสนุนคุณภาพชีวิตของประชากรหลังเกษียณตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559 อันประกอบด้วยมาตรการเร่งด่วน ได้แก่ การสนับสนุนการจ้างงานผู้สูงอายุ การสร้างที่พักอาศัยสำหรับ

ผู้สูงอายุ (Senior Complex) ใน 4 จังหวัด สินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ (Reverse Mortgage) และการจัดตั้งกองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติ (กบข.) อีกทั้งยังมีมาตรการระยะยาวเพิ่มเติม อาทิ การสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุกว่า 600 แห่ง สำหรับรองรับผู้สูงอายุที่ครอบครัวไม่สามารถดูแลเองได้ (ปภัสสร แสงสุขสันต์ และจารีย์ ปิ่นทอง, 2560) อย่างไรก็ตามก็ยังคงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่รวดเร็วดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดต่อเศรษฐกิจในภาพรวม ทั้งนี้ การศึกษา วิเคราะห์ และเปรียบเทียบแนวทางการรับมือจากประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของนโยบายด้านแรงงานย่อมส่งผลให้ประเทศไทยสามารถก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในยุค 4.0 ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

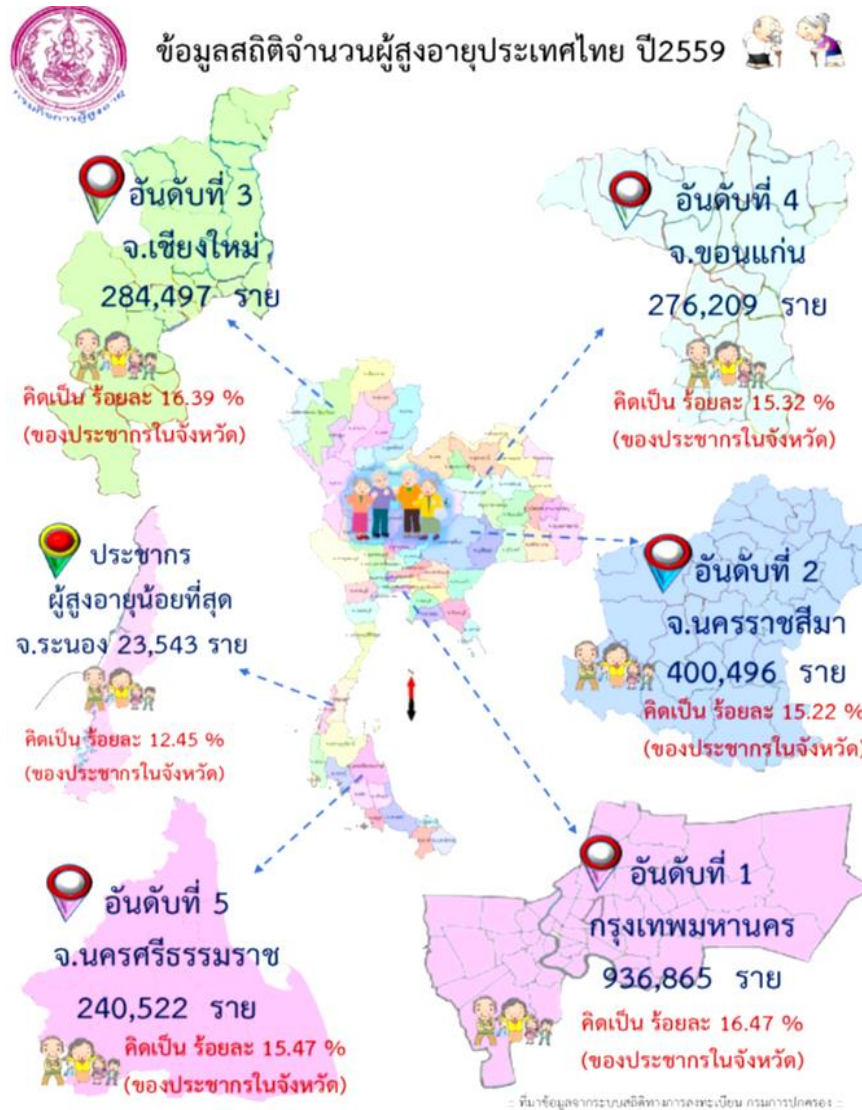
สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันจัดอยู่ในภาวะสูงวัยของประชากรเป็นอันดับสองของอาเซียนรองจากประเทศสิงคโปร์ สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงประชากรศาสตร์ของเรากำลังได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคตจนอาจกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2564 โดยในขณะนี้ทั้งภาคสังคมและภาคธุรกิจต่างให้ความสนใจสังคมสูงอายุกันอย่างจริงจัง อีกทั้งยังเป็นที่คาดว่า พ.ศ. 2561 นี้ จะเป็นครั้งแรกที่ประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยแซงหน้าประชากรเด็กอย่างโร้คดี จากการสำรวจของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (ภาพที่ 1) พบว่าประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุมานับตั้งแต่ พ.ศ. 2548 โดยมีประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 6.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าใน พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงอายอย่างสมบูรณ์โดยจะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากถึงร้อยละ 20 และใน พ.ศ. 2574 จะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 28 (BTL Bangkok, 2561) นอกจากนี้ จากการสำรวจสถิติผู้สูงอายุในแต่ละจังหวัดโดยกรมการปกครองใน พ.ศ. 2559 (ภาพที่ 2) พบว่า จังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ อันดับที่ 1 จังหวัดกรุงเทพฯ มีจำนวนผู้สูงอายุ 936,856 ราย อันดับที่ 2 จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400,496 ราย อันดับที่ 3 จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 284,497 ราย อันดับที่ 4 จังหวัดขอนแก่น จำนวน 276,209 ราย อันดับที่ 5 จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 240,522 ราย และสำหรับจังหวัดที่มีผู้สูงอายุจำนวนน้อยที่สุดคือจังหวัดระนอง จำนวน 23,543 ราย (กรมการปกครอง, 2559) ขณะที่ด้านกรมการจัดหางานได้ระบุว่าตำแหน่งที่ต้องการผู้สูงอายุมากที่สุด (ภาพที่ 1) คือ แรงงานด้านการผลิต เสิมียนและพนักงานทั่วไป เจ้าหน้าที่สำนักงาน แรงงานประมง และพนักงานขายตามลำดับ (BTL Bangkok, 2561)

ภาพที่ 1 ประชากรสูงวัยในประเทศไทยและตำแหน่งงานที่ต้องการผู้สูงอายุมากที่สุด

ที่มา: คาดการณ์ประชากรสูงวัยในประเทศไทยและตำแหน่งงานที่ต้องการผู้สูงอายุมากที่สุด. โดย BLT Bangkok, 2561, <http://www.bltbangkok.com/article/info/3/605>

ภาพที่ 2 ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย พ.ศ. 2559

ที่มา: ระบบสถิติการลงทะเบียน. โดยกรมการปกครอง, 2559, http://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20170707092742_1.pdf

สำหรับจำนวนรายได้เฉลี่ยต่อปีของผู้สูงอายุได้รับตามกลุ่มวัยพบว่า เมื่อสูงวัยขึ้นจะมีรายได้น้อยลง เพราะไม่ได้ทำงาน ผู้ที่มีรายได้สูงส่วนใหญ่คือผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-64 ปี) เพราะยังพอมิเรียวแรงที่พอจะทำงานมีรายได้ ขณะที่ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้นแต่มีโรคต่าง ๆ มากมาย และรายได้ลดน้อยลง ไม่มีเงินออมเพียงพอซึ่งจากการสำรวจล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2560 พบว่าระดับการศึกษาของผู้สูงอายุต่ำกว่าประถมศึกษาสูงถึงร้อยละ 68.7 อ่านออกเขียนได้ร้อยละ 83.7 ปริญญาตรีและสูงกว่าร้อยละ 5.4 ทำให้ขาดความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) การบริหารการใช้จ่าย การออม การลงทุน ส่งผลให้ผู้สูงอายุไทยมีปัญหาทางการเงินในบั้นปลายของชีวิต โดยใน พ.ศ. 2559 รัฐบาลจ่ายเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ 8 ล้านคน จำนวน 63,219 ล้านบาท ผู้สูงอายุไทยได้รับเบี้ยยังชีพเพียง 600 บาท/เดือน และเงินบำนาญจากประกันสังคมเท่านั้น รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้แก่บริษัทที่จ้างผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

มีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท/เดือน แต่แรงงานผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีเพียง 300,000 คน หรือร้อยละ 2.9 ของผู้สูงอายุทั้งประเทศ กล่าวได้ว่าเป็นการช่วยเหลือแรงงานเฉพาะกลุ่มรายได้น้อย ไม่ได้สนับสนุนให้มีการนำทักษะและประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (เวทย์ นุชเจริญ, 2561) ดังนั้น ปัญหาที่ท้าทายที่สำคัญยิ่งของการเป็นสังคมผู้สูงอายุก็คือ จะทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีคุณภาพที่ดีได้ โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระให้ครอบครัวหรือสังคมมากเกินไป

ตัวอย่างและแนวทางการรับมือสังคมผู้สูงอายุของไทย

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศในภูมิภาคอาเซียนที่มีจำนวนผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ประเทศไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดซึ่งจากเดิมที่เคยมองว่าการที่ประเทศที่มีผู้สูงอายุอยู่เป็นจำนวนมากจะนำไปสู่การสร้างภาระให้กับระบบเศรษฐกิจสังคม และก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านการผลิต การออมและการลงทุน รวมถึงภาระการเงินการคลังในการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุนั้น ให้ปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่โดยสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองเห็นถึงโอกาสทางธุรกิจที่ในอนาคตตลาดกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้จะกลายเป็นตลาดเป้าหมายสำคัญและจะไม่ใช่เพียงแค่ประเทศไทย เพราะทั้งอาเซียนที่ในอีกไม่ช้าจะเป็นสังคมสูงวัยก็จะเป็นตลาดรองรับขนาดใหญ่เช่นกัน

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังต้องมองว่ากลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้แท้จริงแล้วยังคงเป็นกลุ่มคนที่มีคุณค่า โดยในปัจจุบันสังคมไทยยังขาดความยืดหยุ่นเชิงโครงสร้างนโยบายที่เอื้อให้ผู้สูงอายุสามารถคงความกระฉับกระเฉงอย่างทั่วถึงในองค์กรต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจ ทั้งที่จริงแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงมีสุขภาพความรู้ ความสามารถที่จะทำงานบางอย่างต่อไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่เกษียณแล้วได้ทำงานบางเวลาหรืองานอาสาสมัครที่ภาครัฐควรจ่ายค่าตอบแทนให้บ้าง รวมถึงการสร้างพื้นที่การแสดงออกที่ก่อให้เกิดค่าตอบแทนขึ้นมาก็นับว่าเป็นประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเอง ชุมชน และประเทศชาติ นอกจากนี้ การมีพื้นที่แสดงออกสำหรับผู้สูงอายุโดยการจัดเป็นกิจกรรมที่เน้นสร้างคุณค่าไม่ใช่เพราะความสงสารจะยิ่งเป็นเรื่องที่ดีมากและก่อให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจากผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องใช้สมอง ต้องแก้ไข ต้องฝึกฝน ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าพวกเขายังมีประโยชน์กับสังคม เพราะหากปล่อยร่างกายกับสมองไว้นิ่ง ๆ ก็จะทำให้เสื่อมสภาพรวดเร็ว อย่างเช่นในประเทศญี่ปุ่นที่มีการจ้างงานรอบสองสำหรับผู้สูงวัยในบริษัทใหญ่ ๆ โดยมีการทำสัญญาหลายรูปแบบ เช่น ปีต่อปี ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่พนักงานประจำแต่แรงงานสูงวัยก็ยังมีส่วนช่วยให้เกิดผลิตภาพเป็นบวก ไม่ใช่ศูนย์ ยังพอมีรายได้และได้ใช้งานสมอง หรือในระดับท้องถิ่น ถ้าไปตามร้านสะดวกซื้อตอนนี้จะเห็นพนักงานร้านเป็นคุณญี่ปุ่นรุ่นตารุ่นยายมาทำงานร่วมกับคนหนุ่มสาวมากขึ้น ขณะที่ด้านการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขก็สำคัญ โดยที่คนญี่ปุ่นมักหาอะไรทำอยู่ตลอดเวลาหลังเกษียณ หากไม่หางานทำเป็นกิจจะลักษณะก็หากิจกรรมทำ ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มเรียนรู้สิ่งใหม่ เช่น เข้าชมรมชงชา ทำกิจกรรมอาสาสมัคร ไปจนถึงการออกกำลังกายอย่างจริงจัง ดังนั้น ธุรกิจด้านสุขภาพในประเทศญี่ปุ่นจึงแพร่หลายเนื่องจากมีตลาดของคนสูงวัย ทั้งหมดนี้เกิดจากการสร้างความตระหนักของชุมชนท้องถิ่นและบรรยากาศทางสังคมที่ปลูกฝังมาโดยตลอดว่า แม้เข้าสู่วัยชราก็อย่าอยู่เฉย ไม่อย่างนั้นโรคสมองเสื่อมจะถามหา (โฆเซิต ทิพย์เทียมพงษ์, 2560) ดังนั้น เมื่อไรก็ตามที่พวกเขาารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าก็ย่อมจะส่งผลต่อองค์กรรวม ต่อร่างกาย จิตใจ

สุขภาพเขาทั้งหมด และยิ่งหากว่าผู้สูงอายุช่วยเหลือตัวเองได้มากเท่าไรก็ยิ่งเป็นผลดีต่อตัวเอง อีกทั้งยังสามารถแบ่งเบาภาระเรื่องการรักษาพยาบาล สาธารณูปโภคต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลรับภาระลดลง ในขณะที่ยังคงมีแรงงานที่มีศักยภาพช่วยให้เศรษฐกิจเติบโตต่อไปได้

สำหรับประเทศไทย มีอีกหนึ่งตัวอย่างที่เกิดจากแนวคิดสร้างสรรค์ซึ่งนับว่าสะท้อนสังคมไทยวัยชราได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังประสบความสำเร็จในเรื่องของการสร้างคุณค่าและการให้พื้นที่แสดงออกสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งที่กล่าวมานี้ก็คือ โครงการการสร้างสรรค้วงดนตรีผู้สูงอายุ “BENNETTY” ที่มีสมาชิกผู้สูงอายรรวมตัวกัน 6 คน มาเล่นเพลงแนวใหม่ (ภาพที่ 3) โดยทั้งหมดได้ผ่านการคัดเลือกเข้าร่วมวงดนตรีภายใต้ความร่วมมือของซูโจะกัลยาณมิตร ศรีเอทีพีเอเจนซีเพื่อสังคม ค่ายสมอลล์รูม และคงเดช จาตุรันต์รัศมี ผู้กำกับภาพยนตร์และสารคดี ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวนับว่าก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเอง ต่อสังคม และต่อประเทศ โดยเกิดขึ้นจากแนวคิดที่ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก จึงต้องการส่งเสริมทัศนคติด้านบวกสำหรับการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุและการให้ความสำคัญกับหน้าที่ของผู้สูงอายุ นับว่าเป็นการร่วมมือระหว่างผู้สูงวัยกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องทำงานด้วยกัน ปรับตัวเข้าหากัน และทำบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้สังคมยุคใหม่ยอมรับได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่และผู้สูงอายุ ทั้งนี้ คมสัน วัฒนวานิชกร ศรีเอทีพี ไคเรคเตอร์ แห่งซูโจ ผู้ริเริ่มแนวคิดโครงการนี้ได้กล่าวว่าปัจจุบันเวลาคนแก่ตัวลงและได้รับค่าครองชีพจากรัฐบาลแล้วก็จะอยู่บ้านเฉย ๆ ลูกหลานก็ให้พัก ทั้งที่จริง ๆ แล้ว ชีวิตหลังเกษียณจะมีหน้าที่หรือพื้นที่ให้เขาได้มีคุณค่าหรือทำอะไรต่อไป หรือนำคนเหล่านั้นกลับมาเป็นฟันเฟืองบางอย่างในเศรษฐกิจ สังคม ทุกคนก็จะได้ประโยชน์บางอย่าง อย่างน้อยการทำงานของเขาต้องเกิดประโยชน์แน่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของประสบการณ์ซึ่งยากที่จะไปแข่งขันด้วย (ธัญพร บัวทอง, 2561) ซึ่งภายหลังจากที่วง BENNETTY ได้ออกซิงเกิ้ลเปิดตัวเพลงจุดเดิมก็ได้รับเสียงตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชนแทบทุกวัยแม้แต่กลุ่มวัยรุ่นที่เคยมองข้ามคุณค่าและความสามารถของผู้สูงอายุ ส่งผลให้ปัจจุบันสมาชิกผู้สูงอายุในวงได้รับการติดต่อให้ไปออกรายการ คอนเสิร์ต งานกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงได้รับการชื่นชมโดยสื่อต่างประเทศอย่าง BBC UK นำกลับมาซึ่งความรู้สึกภาคภูมิใจ และความรู้สึกว่าพวกเขายังมีคุณค่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ใช่การเป็นภาระของลูกหลาน หรือภาระสังคมอีกต่อไป

ภาพที่ 3 ภาพสมาชิกวง Bennetty

ที่มา: วง Bennetty. โดย Choojaiandfriends, 2561, <https://www.facebook.com/choojaiandfriends/>

จากตัวอย่างความสำเร็จข้างต้น จะพบว่าสิ่งแรกซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการจะแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุนี้ ก่อนอื่นควรต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดทัศนคติการใช้ชีวิตของตัวผู้สูงอายุเองให้มองเห็นคุณค่าของตนเอง ในการที่จะใช้ชีวิตอยู่ และมีหน้าที่อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ วัยหนุ่มสาวเองก็ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มองเห็นถึงคุณค่าและประสบการณ์ ที่มีค่าของคนรุ่นเก่าหรือ ผู้สูงอายุเช่นกัน เนื่องจากว่าเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันขับเคลื่อนด้วยกลุ่มคนรุ่นใหม่ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่คนสองวัยจะต้องมีการปรับตัวเข้าหากันสามารถทำงานร่วมกันได้ เพื่อให้เกิดพื้นที่และโอกาสของผู้สูงอายุ ที่จะทำให้เขาเหล่านั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่เป็นภาระต่อครอบครัว สังคมและ ประเทศมากจนเกินไป โดยเมื่อมองในภาพรวมของเศรษฐกิจแล้วการแก้ปัญหาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงปัญหาของทั้งระบบ เศรษฐกิจไม่ใช่เพียงแคปัญหาผู้สูงอายุ โดยในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาว่างงานของคนหนุ่มสาวมากขึ้น อันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมพัฒนาอย่างไม่สมดุล เช่น มีการใช้เครื่องจักร หุ่นยนต์ คอมพิวเตอร์ ทำงานแทนคนมากขึ้น หรือคนหนุ่มสาวเรียนจบสูงขึ้นแต่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และยังอาจ ทำให้เกิดอคติที่ว่ายิ่งถ้าไปเพิ่มอายุเกษียณหรือไปจ้างคนสูงอายุอีกก็อาจทำให้วัยหนุ่มสาวไม่มีงานทำมากขึ้นไปอีก ดังนั้น การแก้ปัญหาในเรื่องนี้จึงต้องมองในภาพใหญ่และปฏิรูประบบเศรษฐกิจทั้งหมด เพื่อให้ทั้งคนหนุ่มสาว คนกลางคน และคนสูงวัย ได้ทำงานและได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม มีการใช้ทรัพยากรและแรงงานอย่างยุติธรรม และสร้างสรรค์มากที่สุด (วิทยากร เชียงกูล, 2560)

ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะต้องเดินหน้าขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายใต้สังคมผู้สูงอายุในยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งจะเห็นได้ว่าภาวะประชากรสูงอายุเป็นอีกหนึ่งในความท้าทายสำคัญสำหรับรัฐบาลตลอดจนสังคม ซึ่งแม้ว่าที่ผ่านมามีภาวะดังกล่าวมักจะถูกมองว่าเป็นปัญหา เป็นเสมือนวิกฤติการณ์ แต่การวางแผนที่มีเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน ย่อมสามารถเปลี่ยนความท้าทายเหล่านี้ให้เป็นโอกาส โดยที่กุญแจสำคัญ ของการพัฒนาให้ไปสู่ความสำเร็จได้นั้น คือความสามารถในการไขเข้าไปสู่ความต้องการรวมถึงสิ่งที่วิตกกังวล ภายในใจของกลุ่มผู้สูงอายุให้ได้ตรงจุดที่สุด เพื่อการเตรียมแผนรองรับที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนส่งเสริม

การมีชีวิตของผู้สูงอายุให้อยู่อย่างมีคุณภาพ มีคุณค่า อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะในการรองรับสังคมผู้สูงอายุสรุปได้ดังนี้

1. สร้างโอกาสการจ้างงานและเพิ่มความมั่นคงทางการเงิน ด้วยการสนับสนุนการจ้างงานที่ยืดหยุ่น การศึกษาตลอดชีวิต และโอกาสในการฝึกอบรมซ้ำ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน และเพิ่มรายได้ระยะยาว

2. ส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับความสะดวกสบาย และปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริการด้านสุขภาพที่เข้าถึงง่าย สะดวก และด้านคมนาคมขนส่งที่ควรจะมี ความเหมาะสมและเป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ

3. การกระตุ้นและส่งเสริมให้มีการสร้างนวัตกรรมเพื่อรองรับและอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ และปลอดภัยจากอุบัติเหตุยามเมื่อต้องอยู่ลำพัง ดังเช่นประเทศญี่ปุ่นที่มีการเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมผู้สูงอายุโดยมีนวัตกรรมอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุมากมายออกมา ซึ่งไม่เพียงแต่ประโยชน์ และความคุ้มค่าที่ได้รับ แต่ยังได้ดีไซน์แบบที่สวยงาม บวกกับความคิดสร้างสรรค์ที่ทันสมัย ง่ายต่อการใช้งานให้กับผู้สูงอายุ

4. การสร้างการรับรู้ให้กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก รวมทั้งประชาชนทั่วไปเพื่อให้ทราบถึงสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชน ท้องถิ่น

5. ส่งเสริมศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ ในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ตลอดจนพื้นที่การส่งออกให้กับผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นด้านนวัตกรรม เทคโนโลยี ดนตรี ศิลปะ กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะช่วยเพิ่มศักยภาพ ยังเป็นการสร้างความสำคัญ คุณค่า และความภาคภูมิใจให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับวัยหนุ่มสาวที่ดีขึ้น

6. ส่งเสริมการพัฒนางานวิจัยเปรียบเทียบกรณีศึกษาเรื่องผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ ให้มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางานวิชาการ นโยบาย และการวิเคราะห์แนวโน้มของอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นมักไม่หยุดนิ่งและมีความแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องจึงเป็นเรื่องที่ละเลยไม่ได้

7. ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงการเข้าสู่สังคมสูงอายุ และผลกระทบในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สังคมเกิดความพร้อมในทุกมิติทั้งผู้ประกอบการ ตัวบุคคล/แรงงาน ครอบครัวและสถาบันต่าง ๆ

บทสรุปและความเห็นของผู้ศึกษา

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันประเทศไทยและทั่วโลกต่างกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประกอบกับประชากรในวัยทำงานมีจำนวนลดน้อยลง ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นอีกหนึ่งความท้าทายที่ทุกประเทศต้องเผชิญและหาวิธีรับมือ หลายประเทศมีมุมมองทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จากที่เคยมองว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริโภค การออมและการลงทุน การคลังของประเทศ ไปจนถึงภาคการผลิต

ที่ได้รับผลโดยตรงจากการลดลงของกำลังแรงงาน กลับกลายเป็นมองเห็นถึงโอกาสและความท้าทายทางธุรกิจ ซึ่งเป็นที่คาดว่ากลุ่มผู้สูงอายุเหล่านั้นท้ายสุดแล้วจะกลายมาเป็นกลุ่มลูกค้าที่มีกำลังซื้อและมีบทบาทสำคัญต่อภาคธุรกิจสินค้าและบริการต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มธุรกิจอาหารเพื่อสุขภาพ ธุรกิจท่องเที่ยว ธุรกิจการแพทย์ ฯลฯ อีกทั้งยังมองเห็นความสำคัญของการจ้างงานผู้สูงอายุที่มีทักษะ ประสบการณ์ และศักยภาพพอที่จะยังอยู่ในวงจรการทำงานได้ ดังนั้น ประเทศเหล่านี้จึงได้มีการออกกฎหมายและมีมาตรการรองรับการทำงานของผู้เกษียณอายุ ซึ่งในอนาคตอาจจะกลายมาเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศที่จะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหานี้เช่นกันโดยในขณะนี้ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เตรียมแผนรองรับสถานการณ์นี้อย่างเร่งด่วน โดยได้มีนโยบายเพื่อรองรับออกมามากมาย ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการดำเนินนโยบายต่าง ๆ อาจยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการประสานงานหรือการร่วมมือกัน ซึ่งยังคงขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนนโยบายที่มีทิศทางสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนขาดการสื่อสารไปสู่ภาคประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และแม้ว่าการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าอาจดูเหมือนเป็นเรื่องที่น่าวิตกกังวล แต่การได้ศึกษา วิเคราะห์และทำความเข้าใจนโยบายต่าง ๆ จากประเทศที่มีการเตรียมความพร้อมมาก่อนประเทศไทยและเป็นประเทศผู้นำเอเชียอย่างเช่นประเทศญี่ปุ่น ซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่มีการวางแผนและมีการดำเนินนโยบายในการรองรับสังคมสูงวัยที่ดีมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสวัสดิการต่าง ๆ ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในการนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับโครงสร้างประชากรที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ทั้งนี้ หัวใจสำคัญที่ทุกประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยควรจะต้องพึงตระหนักถึงในการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุก็คือ การสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงอายุทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อไม่ให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่าและเป็นภาระต่อสังคม รวมถึงทำให้พวกเขาเหล่านั้นรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการทำประโยชน์ให้กับครอบครัว สังคมและประเทศ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญกับประชากรวัยเด็ก เพราะเด็กในวันนี้ท้ายสุดแล้วจะต้องเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญของประเทศในวันข้างหน้าเช่นกัน

จัดทำโดย

นางรติมา คชนันทน์

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ

โทร. 0 2244 2071

โทรสาร 0 2244 2058

E-mail : sapagroup2@gmail.com

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการปกครอง. (2559). **ระบบสถิติการลงทะเบียน**. สืบค้น 28 พฤษภาคม 2561 จาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20170707092742_1.pdf
- โฆษิต ทิพย์เทียมพงษ์. (18 กันยายน 2560). **ญี่ปุ่นรับมืออย่างไรกับ “สังคมคนแก่”?**. สืบค้น 30 พฤษภาคม 2561 จาก <https://mgronline.com/japan/detail/9600000095683>
- ฉัฐพร โยเหลา. (พฤษภาคม-มิถุนายน 2560). **วารสารอุตสาหกรรมสาร เรื่อง สังคมผู้สูงอายุและโอกาสทางธุรกิจในประเทศไทย**. สืบค้น 28 พฤษภาคม 2561 จาก <http://e-journal.dip.go.th/LinkClick.aspx?fileticket=lzOhZ270bfU%3D&tabid=36>
- ธนภรณ์ จิตตินันท์ และ ณิชนางค์ กุลนาถศิริ. (20 มิถุนายน 2560). **ถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ**. สืบค้น 3 มิถุนายน 2561 จาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/4HyperAgedSociety.pdf>
- ธัญพร บัวทอง. (13 เมษายน 2561). **BENNETTY: มากกว่าวงสูงวัยแต่สะท้อนสังคมไทยที่กำลังชรา**. สืบค้น 1 มิถุนายน 2561 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-43749105>
- BLT Bangkok. (20 กุมภาพันธ์ 2561). **จ้างผู้สูงอายุ สร้างงาน สร้างอาชีพ**. สืบค้น 28 พฤษภาคม 2561 จาก <http://www.bltbangkok.com/article/info/3/605>
- ปภัศสร แสงสุขสันต์ และจรรย์ ปิ่นทอง. (2560). **สังคมไทย วัยชรา กับนโยบายการจ้างงาน**. สืบค้น 5 มิถุนายน 2561 จาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/7SeniorComplex.pdf>
- พูนสิทธิ์ ว่องธวัชชัย. (20 กันยายน 2560). **เหลียวหลังสังคมผู้สูงอายุญี่ปุ่น แลหน้าโอกาสธุรกิจไทย**. สืบค้น 3 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/642590>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (ม.ป.ป.). **สังคมผู้สูงอายุ: นัยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ**. สืบค้น 5 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/05-01.html>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2559**. สืบค้น 1 มิถุนายน 2561 จาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1512367202-108_0.pdf
- วิทยากร เชียงกุล. (11 กันยายน 2560). **ปัญหาผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นต้องปฏิรูปเศรษฐกิจทั้งระบบ**. สืบค้น 3 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/642479>
- เวทย์ นุชเจริญ. (11 เมษายน 2561). **ปัญหาทางด้านการเงินของผู้สูงอายุไทย**. สืบค้น 9 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/644351>

ภาษาต่างประเทศ

- World Health Organization. (2017, May). **10 facts on ageing and health**. Retrieved June 1, 2018 from <http://www.who.int/features/factfiles/ageing/en/>